

EUROOPAN OIKEUSASIAMIES

Euroopan oikeusasiamies tutkii unionin toimielinten, elinten ja laitosten toiminnassa ilmeneviä hallinnollisia epäkohtia. Hän voi ryhtyä tutkimuksiin omasta aloitteestaan tai unionin kansalaisen tekemän kantelun perusteella. Oikeusasiamiehen valitsee Euroopan parlamentti vaalikautensa ajan kestäväksi toimikaudeksi.

OIKEUSPERUSTA

Euroopan unionin toiminnasta tehdyn sopimuksen (SEUT) 20, 24 ja 228 artikla ja Euroopan unionin perusoikeuskirjan 43 artikla

Parlamentti vahvisti komission lausunnon ja neuvoston hyväksynnän saatuaan oikeusasiamiehen ohjesäännön ja tehtävät 9. maaliskuuta 1994 tekemällään päätöksellä (EYVL L 113, 4.5.1994, s. 15), jota muutettiin parlamentin päätöksillä 14. maaliskuuta 2002 (EYVL L 92, 9.4.2002, s. 13) ja 18. kesäkuuta 2008 (EUVL L 189, 17.7.2008, s. 25). Oikeusasiamies antoi päätöksen täytäntöönpanoa koskevat määräykset. Oikeusasiamiehen valitsemista ja erottamista koskevat yksityiskohtaiset säännöt vahvistetaan parlamentin työjärjestyksen 231–233 artiklassa.

TAVOITTEET

Euroopan oikeusasiamiehen virka perustettiin Maastrichtin sopimuksella vuonna 1992. Oikeusasiamiehen toiminnan tarkoituksena on

- parantaa kansalaisten suojaa unionin toimielinten, elinten ja laitosten toiminnassa ilmeneviä hallinnollisia epäkohtia vastaan ja
- tehostaa unionin toimielinten päätöksenteon ja hallinnon avoimuutta ja demokraattista valvontaa.

A. Ohjesääntö

1. Valitseminen

a. Edellytykset, jotka oikeusasiamiehen on täytettävä

Oikeusasiamiehen

- on täytettävä kotimaassaan korkeimpien tuomarin virkojen kelpoisuusvaatimukset tai hänellä on oltava tarvittava pätevyys ja kokemus oikeusasiamiehen viran hoitamiseksi
- riippumattomuuden on oltava kiistaton.

b. Menettely

Vaalikauden alussa tai tapauksissa, joissa oikeusasiamies kuolee, hän eroaa virastaan tai hänet erotetaan, parlamentin puhemies pyytää nimitysehdotuksia oikeusasiamiehen virkaan ja asettaa määräajan niiden esittämiselle. Nimitysehdotuksilla on oltava vähintään 40:n vähintään kahdesta jäsenvaltiosta olevan jäsenen kannatus. Nimitysehdotukset käsitellään parlamentin vetoamusvaliokunnassa, joka tutkii, täyttävätkö ehdokkaat kelpoisuusvaatimukset. Valiokunta voi pyytää saada kuulla ehdokkaita. Tämän jälkeen parlamentin äänestettäväksi annetaan lista hyväksytyistä ehdokkaista. Oikeusasiamies valitaan annettujen äänten enemmistöllä.

2. Toimikausi

a. Kesto

Parlamentti valitsee oikeusasiamiehen vaaliensa jälkeen vaalikautensa ajan kestäväksi toimikaudeksi. Sama henkilö voidaan valita uudeksi toimikaudeksi.

b. Velvollisuudet

Oikeusasiamies

- hoitaa tehtävänsä täysin riippumattomana unionin ja sen kansalaisten edun mukaisesti
- ei pyydä eikä ota ohjeita miltyään hallitukselta, toimielimeltä, elimeltä tai laitokselta
- pidättäytyy kaikista toimista, jotka ovat ristiriidassa hänen tehtäviensä luonteen kanssa
- ei saa toimikautensa aikana harjoittaa muuta poliittista tai hallinnollista toimintaa eikä palkallista tai palkatonta ammattitoimintaa.

3. Erottaminen

Euroopan unionin tuomioistuin voi parlamentin pyynnöstä erottaa oikeusasiamiehen, jos hän ei enää täytä niitä vaatimuksia, joita hänen tehtävänsä edellyttävät, tai jos hän on syyllistynyt vakavaan rikkomukseen.

B. Asema

1. Soveltamisala

Oikeusasiamies tutkii unionin toimielinten, elinten ja laitosten toiminnassa ilmeneviä hallinnollisia epäkohtia.

a. Oikeusmies voi todeta hallinnollisen epäkohdan, jos toimielin, elin tai laitos ei noudata

- perusoikeuksia
- oikeudellisia sääntöjä tai periaatteita
- hyvän hallinnon periaatteita.

Oikeusasiamiehen tutkimukset koskevat pääasiassa seuraavia:

- avoimuus ja vastuuvollisuus

- palvelukulttuuri
- menettelyllisten oikeuksien kunnioittaminen
- harkintavallan asianmukainen käyttö
- perusoikeuksien kunnioittaminen
- palvelukseenotto
- EU:n henkilöstökysymysten hyvä hallinnointi
- moitteeton varainhoito
- etiikka
- yleisön osallistuminen EU:n päätöksentekoon.

Noin kolmasosa oikeusasiamiehen tutkimuksista vuosittain koskee sitä, että tietoja ei ole tai niitä kieltäydytään antamasta.

b. Poikkeukset

Oikeusasiamies ei tutki

- unionin tuomioistuimen ja unionin yleisen tuomioistuimen toimintaa lainkäyttöelimiä: tuomioistuinta koskevat oikeusasiamiehen tutkimukset liittyvät ainoastaan sen muuhun toimintaan, kuten tarjouskilpailuihin, sopimuksiin ja henkilöstöasioihin
- paikallisia, alueellisia tai kansallisia viranomaisia vastaan tehtyjä kanteluja, vaikka ne koskisivat Euroopan unioniin liittyviä kysymyksiä
- kansallisten tuomioistuinten tai oikeusasiamiesten toimintaa: Euroopan oikeusasiamieheltä ei voi hakea muutosta edellä mainittujen päätöksiin
- asioita, joita ei ole ennen kantelun tekemistä käsitelty asianmukaisten hallinnollisten menettelyjen mukaisesti niitä varten olevissa elimissä
- yksittäisten EU:n virkamiesten toiminnasta tehtyjä valituksia.

2. Käsiteltäväksi annetut asiat

Toimenkuvansa mukaisesti oikeusasiamies suorittaa perustelluiksi arvioimansa tutkimukset joko omasta aloitteestaan tai unionin kansalaisen taikka luonnollisen henkilön tai oikeushenkilön, jonka asuinpaikka tai sääntömääräinen kotipaikka on jossakin jäsenvaltiossa, hänelle suoraan tai Euroopan parlamentin jäsenen välityksellä esittämän kantelun perusteella, lukuun ottamatta tapauksia, joissa epäilyksenalaisia seikkoja käsitellään tai on käsitelty oikeudenkäynnissä.

3. Tutkintavaltuudet

Oikeusasiamies voi pyytää apua

- unionin toimielimiltä ja elimiltä, joiden on toimitettava oikeusasiamiehelle hänen pyytämänsä tiedot sekä annettava hänen tutustua asiaan liittyviin asiakirjoihin; ne voivat kieltäytyä tästä vain asianmukaisesti perustelluista salassapitosyistä

- unionin toimielinten ja elinten virkamiehiltä ja toimihenkilöiltä, joiden on oikeusasiamiehen pyynnöstä toimittava todistajina; heitä sitoo kuitenkin salassapitovelvollisuus
- jäsenvaltioiden viranomaisilta, joiden on toimitettava oikeusasiamiehelle kaikki tarvittavat tiedot, paitsi jos tietojen antaminen kielletään laissa tai asetuksessa; tässä tapauksessa oikeusasiamies voi saada tiedot, jos hän sitoutuu olemaan ilmailematta niiden sisältöä.

Jos oikeusasiamies ei saa pyytämäänsä apua, hän ilmoittaa asiasta parlamentille, joka ryhtyy tarvittaviin toimenpiteisiin. Oikeusasiamies voi myös toimia yhteistyössä jäsenvaltioiden oikeusasiamiesten kanssa kunkin maan kansallisen lainsäädännön mukaisesti. Jos on kuitenkin kyse asioista, joilla oikeusasiamiehen mielestä voi olla rikosoikeudellista merkitystä, hän ilmoittaa asiasta viipymättä toimivaltaisille kansallisille viranomaisille ja Euroopan petostentorjuntavirastolle (OLAF). Oikeusasiamies voi tarvittaessa ilmoittaa asiasta myös sille unionin toimielimelle, jonka alainen kyseessä oleva virkamies tai toimihenkilö on.

4. Tutkimusten tulokset

Oikeusasiamies toimii mahdollisuuksien mukaan yhteistyössä asianomaisen toimielimen tai elimen kanssa löytääkseen kantelun tekijää tyydyttävän ratkaisun. Jos oikeusasiamies toteaa hallinnollisen epäkohdan, hän antaa suosituksia toimielimelle tai elimelle, jota asia koskee. Toimielimen tai elimen on annettava hänelle lausuntonsa asiasta kolmen kuukauden kuluessa. Jos toimielin tai elin ei hyväksy ehdotettuja suosituksia, oikeusasiamies voi laatia erityiskertomuksen, joka toimitetaan parlamentille. Parlamentti voi puolestaan laatia mietinnön oikeusasiamiehen erityiskertomuksesta. Lopuksi oikeusasiamies antaa kantelun tekijälle tiedoksi tutkimusten tulokset, asianomaisen toimielimen tai elimen lausunnon ja esittämänsä suositukset.

C. Hallinto

Oikeusasiamiestä avustaa sihteeristö, jonka henkilöstöä koskevat unionin virkamiehiin ja muuhun henkilöstöön sovellettavat säännöt. Oikeusasiamies nimittää sihteeristön johtavan virkamiehen.

D. Toiminta

Ensimmäinen oikeusasiamies Jacob Söderman toimi tehtävässään kaksi toimikautta heinäkuusta 1995 maaliskuun 31. päivään 2003. Hänen toimikaudellaan vuonna 2001 parlamentti hyväksyi hyvän hallintotavan säännösten. Se on unionin tuomioistuimen oikeuskäytäntöön sisältyviin hallinto-oikeudellisiin periaatteisiin perustuva menettelyohjeisto, johon on saatu vaikutteita jäsenvaltioiden lainsäädännöstä. Oikeusasiamies soveltaa säännöstä selvittäessään mahdollisia hallinnollisia epäkohtia ja turvautuu sen määräyksiin valvontatehtävässään. Säännöstö toimii samalla hyvän hallinnon oppaana ja apuvälineenä virkamiehille.

Nikiforos Diamandouros toimi oikeusasiamiehenä huhtikuusta 2003 maaliskuun 14. päivään 2013, jolloin hän pyysi eroa tehtävästään 1. lokakuuta 2013 alkaen. Hän esitti 11. heinäkuuta 2006 ehdotuksen oikeusasiamiehen ohjesäännön muuttamiseksi. Vetoamusvaliokunta, parlamentti ja neuvosto tukivat ehdotusta. Ohjesäännön

muuttamisella haluttiin lujittaa ja selkiyttää oikeusasiamiehen tehtävää. Tämä koskee esimerkiksi tutustumista asiakirjoihin ja tiedon antamista OLAFille, jos asia kuuluu sen toimivaltaan.

Parlamentti valitsi heinäkuun 2013 täysistunnossaan oikeusasiamieheksi Irlannin entisen oikeusasiamiehen Emily O'Reillyn, joka ryhtyi hoitamaan Euroopan oikeusasiamiehen tehtävää 1. lokakuuta 2013. Hän lisäsi oikeusasiamiehen näkyvyyttä keskittymällä kansalaisten kannalta keskeisiin asioihin, kuten avoimuuden parantamiseen edunvalvonnassa, asiantuntijaryhmissä, EU:n virastoissa (Euroopan raja- ja merivartiovirasto eli Frontex) ja kansainvälisissä neuvotteluissa (transatlanttinen kauppa- ja investointikumppanuus eli TTIP) sekä epäkohtien paljastamista ja eurooppalaista kansalaisaloitetta koskevien sääntöjen selventämiseen. Vuonna 2014 järjestettyjen Euroopan parlamentin vaalien jälkeen vahvistettiin Emily O'Reillyn valinta uudelle viisivuotiskaudelle ja hän sitoutui toteuttamaan edelleen strategiaansa ”Kohti vuotta 2019”, jossa keskitytään vaikuttavuuteen, näkyvyyteen ja merkityksellisyyteen.

EUROOPAN PARLAMENTIN ROOLI

Vaikka oikeusasiamies hoitaa tehtävänsä täysin riippumattomana, hän on silti ”parlamentin” oikeusasiamies. Siksi SEUT:n 228 artikla on sijoitettu toimielimiä käsittelevän 1 luvun Euroopan parlamenttia koskevaan jaksoon. Oikeusasiamiehen suhde parlamenttiin on hyvin tiivis, ja ainoastaan parlamentilla on oikeus valita hänet ja pyytää unionin tuomioistuinta erottamaan hänet. Lisäksi parlamentti päättää oikeusasiamiehen ohjesäännöstä, auttaa tätä tutkimuksissa ja saa tältä kertomuksia. Vetoamusvaliokunta laatii työjärjestyksen mukaisesti (232 artikla) vuosittain mietinnön oikeusasiamiehen vuosikertomuksesta. Valiokunta on mietinnöissään toistuvasti toivonut, että EU:n toimielimet tekisivät täysimääräistä yhteistyötä oikeusasiamiehen kanssa varsinkin panemalla täytäntöön hänen suosituksensa, jotta unionin avoimuutta ja vastuuvollisuutta voidaan lisätä. Parlamentti antoi 12. helmikuuta 2019 päätöslauselman asetusehdotuksesta, jossa ehdotetaan uudistettua oikeusasiamiehen ohjesääntöä oikeusasiamiehen riippumattomuuden ja toimivaltuuksien vahvistamiseksi. Komissio antoi lausuntonsa 31. lokakuuta 2019. Asetusehdotus on nyt toimitettu neuvostolle hyväksyttäväksi, jotta parlamentti voi hyväksyä sen lopullisesti.

Ottavio Marzocchi / Ina Sokolska
02/2020

